

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Jerzy Gordziejew

<https://orcid.org/0000-0003-3203-2894>

Instytut Rosji i Europy Wschodniej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Uwagi na temat subkultur młodzieżowych w Grodnie w latach sześćdziesiątych–osiemdziesiątych XX w.*

Zarys treści: Artykuł nawiązuje do tekstu Joanny Sadowskiej, ukazującego zjawisko fascynacji polską muzyką popularną w Grodnie w schyłkowym okresie ZSRR. Problematyka kultury młodzieżowej na Białorusi dotychczas była traktowana przez badaczy marginalnie. Autorka przywraca do obiegu naukowego nieznane dotychczas fakty z historii białoruskiej kultury alternatywnej, dokonując analizy zjawiska odbioru polskiej muzyki popularnej na przykładzie grodzieńskiego ruchu TLP. Niniejsze rozważania wskazują obszary badań w zakresie subkultur młodzieżowych na Białorusi w okresie radzieckim.

Outline of content: The article refers to the text of Joanna Sadowska, who presented the phenomenon of fascination with Polish popular music in Hrodna in the late Soviet period. The subject of youth culture in Belarus has been regarded as marginal by researchers. Through her analysis of the phenomenon of perception of Polish popular music on the example of Television Top Songs List (*Telewizyjna Lista Przebojów*) movement in Hrodna, the author introduces to the scientific circulation unknown facts from the history of Belarusian alternative culture. The present reflections show the future research paths of study into the youth subcultures in Belarus throughout the Soviet period.

Słowa kluczowe: subkultura młodzieżowa, muzyka polska, Telewizyjna Lista Przebojów, Grodno, Białoruś, ZSRR

Keywords: youth subculture, Polish music, Television Top Songs List, Grodno, Belarus, USSR

„Z całkiem niewinnych chmur spada deszcz
Zabić strach”
(Lady Pank)

* Winny jestem podziękowania za wskazówki Hermanowi Brehierowi (Mińsk), Iharowi Waraszkie-wiczowi (Mińsk), Jurijowi Szeptunowi (Grodno), Iwanowi Rahinie (Grodno), Iharowi Trusawowi (Grodno), Grecie Lemanaité-Deprati (Kraków).

Będąc zjawiskiem wieloaspektowym, muzyka popularna w drugiej połowie XX w. zawładnęła umysłami młodzieży¹, zaspokajając potrzebę jej ekspresji, wywierając wpływ na upodobania estetyczne oraz postawy społeczne. To stwierdzenie o młodzieżowych fascynacjach kulturą muzyczną wskazuje na konieczność rozpatrywania tej grupy wiekowej również w kategoriach kulturowych².

Muzyka jest przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych (muzykologii, socjologii, psychologii lub historii) przyjmujących własne opcje badawcze oraz stosujących swoje narzędzia poznawcze. W przypadku badań naukowych obiekt zainteresowania stanowią zarówno muzyka jako dziedzina sztuki, jej gatunkowa różnorodność oraz formy przekazu artystycznego, jak i zjawisko społeczne, jego funkcje oraz konsumpcja muzyczna.

W jednym z numerów „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” ukazał się artykuł Joanny Sadowskiej, traktujący o grodzieńskiej społeczności fanów polskiej muzyki w schyłkowym okresie Związku Radzieckiego³, do którego chciałbym się odnieść i poczynić refleksje. Pragnę podkreślić, iż tekst zwrócił moją uwagę z różnych względów, przede wszystkim z racji dostrzeżenia przez Autorkę problemu.

Zastrzegam, że nie jestem ani muzykologiem, ani socjologiem. Ze względu na to, że prowadzę badania nad dziejami Grodna, w tym po części nad jego historią najnowszą, podejmę próbę analizy zagadnienia z pozycji badawczej historyka, dorzucając garść uwag do rozważań. Muszę również zauważyć, iż mam mieszane uczucia, ponieważ byłem świadkiem oraz uczestnikiem opisywanych w artykule wydarzeń, więc jestem świadom pewnego „niebezpieczeństwa” oraz konieczności unikania subiektywnych sądów.

Stan badań nad kulturą alternatywną⁴ w Grodnie w latach sześćdziesiątych–osiemdziesiątych XX w.

Intencje badań nad kulturą muzyczną białoruskich regionów w latach osiemdziesiątych XX w. jak dotychczas nie spotkały się z praktyczną realizacją pomysłu. Na brak opracowań w zakresie kultury muzycznej w Grodnie tego okresu złożyły się

¹ Na temat pojęć „młodzież” i „ruch społeczny” zob. M. Wierzbicki, *Między władzą a opozycją. Ruchy społeczne w ostatniej dekadzie PRL – rozważania wstępne*, w: *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989)*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016, s. 367–398.

² M. Pęczak, *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja*, Warszawa 2013, s. 10.

³ J. Sadowska, *Fenomen „Telewizyjnej Listy Przebojów”: grodzieńscy fani polskiej muzyki*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 53 (2018), z. 2, s. 77–93.

⁴ O stosowaniu terminów „subkultura młodzieżowa”, „kontrkultura” i „kultura alternatywna” zob. B. Prejs, *Subkultury młodzieżowe. Bunt nie przemija*, wyd. 2, Katowice 2010, s. 9; M. Pęczak, *op. cit.*, s. 7–22.

różne przyczyny. Zjawisko uczestnictwa w szeroko pojętych kontrkulturach młodzieżowych w mieście nad Niemnem było niezauważane przez badaczy polskich. Naukę białoruską z kolei absorbowały przejawy nonkonformizmu z lat sześćdziesiątych–siedemdziesiątych XX w. oraz rodząca się w ósmej dekadzie stulecia białoruska scena rockowa jako część składowa ruchu nonkonformistycznego, jej nurty oraz formacje muzyczne⁵. Niewykluczone, że zagadnienie muzycznych fascynacji grodnian w czasach radzieckich traktowano jako niedawne, w jakimś stopniu trywialne i niewarte uwagi doświadczenie.

Mimo że wspomniane wydarzenia schyłku Związku Radzieckiego są słabo spenetrowane przez badaczy, istotne wydaje się zarysowanie aktualnego stanu badań nad subkulturami młodzieżowymi w Grodnie w latach sześćdziesiątych–osiemdziesiątych XX w.

O niesankcjonowanych manifestacjach hipisów w mieście nad Niemnem w latach 1971–1972 wspomina Aleh Dziarnowicz, badacz powojennego nonkonformizmu białoruskiego⁶. Ustalenia o aktywności młodzieży w Grodnie w okresie pieriestrojki przyniosły badania Pawła Mażejki⁷. Ostatnio miński badacz Andrej Dorozhkin poświęcił nieco uwagi alternatywnej kulturze grodzieńskiej młodej generacji. Mimo uwzględnienia mnogości subkulturowej (wymienia metalowców, punkowców, gotów lub hiphopowców) nie dostrzega fascynacji polską muzyką rockową⁸.

Za wartościowe należy uznać rozważania grodzieńskiego krajoznawcy Wiktara Sajapina, wnikliwego obserwatora życia codziennego powojennego miasta nad Niemnem. W swoich pracach traktuje on o ruchu hipisów, fascynacjach beatem, subkulturze „gangów” toczących w Grodnie walki uliczne oraz międzyosiedlowe, a więc nieco przypominających polskich blockersów⁹. Prac Sajapina, mimo że nie mają *stricto* naukowego charakteru, nie sposób pominąć. Oparte są one bowiem na materiałach archiwalnych, a także zawierają spostrzeżenia Autora, wspomnienia

⁵ В. Мартыненка, А. Мяльгуй, *Праз рок-прызму*, Нью Ёрк 1989; *iiidem*, 222 альбомы беларускага року і ня толькі. *Праз рок-прызму* 2, Мінск 2006; *Энцыклапедыя беларускай папулярнай музыкі*, укл. Дз. Падбярэзскі і інш., Мінск 2008; С. Будкін, П. Сьвярдлоў, М. Жбанкоў, *Залатыя дыскі беларускага рок-н-рола*, Мінск 2005. Należy także wymienić pracę doktorską obronioną na Uniwersytecie Jagiellońskim w 2015 r.: M. Ziętara, *Białoruski nonkonformizm muzyczny w okresie od lat 60. XX wieku do początku XXI wieku: nowy ruch społeczny na Białorusi*; Ю. Будько, *Белоруссия: рок-музыка*, в: *Рок-музыка в СССР. Опыт популярной энциклопедии*, сост. А. Троицкий, Москва 1990, с. 57–59; Ю. Будько, *Бонда*, в: *Рок-музыка в СССР...*, с. 62–64; *idem*, *Мроя*, в: *Рок-музыка в СССР...*, с. 229–230.

⁶ *Дэмакратычная апазыцыя Беларусі 1956–1991. Пэрсанажы і кантэкст*. Даведнік, рэд. А. Дзярновіч, Менск 1999, с. 157–161.

⁷ П. Мажейка, *Незалежніцкія памкненні беларускай моладзі ў сярэдзіне 1980-х гадоў*, „Бiałoruskie Zeszyty Historyczne” (2003), nr 19, s. 196–211.

⁸ А. Дорожкін, *Молодежные субкультуры на современном этапе развития белорусского общества (на примере города Гродно)*, „Молодий вчений” (2014), № 3, с. 170–173.

⁹ В. Prejs, *op. cit.*, s. 26.

świadków i uczestników owych wydarzeń, jak również bogaty materiał fotograficzny¹⁰. Na tych pracach zamyka się dorobek historiograficzny dotyczący omawianego zagadnienia.

Polska kultura muzyczna w Grodnie

Po krótkim wstępie chciałbym się odnieść do wspomnianego wyżej tekstu Joanny Sadowskiej, próbując go nieco uzupełnić. Nie mogę nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że polska kultura w ZSRR posiadała określone grono odbiorców. Świadomie nie używam tu żadnych przymiotników koloryzujących narrację oraz takich, które mogłyby wskazywać na skalę zjawiska, ponieważ jej oszacowanie nie jest możliwe. W czasach radzieckich czasopisma „Kobieta i Życie”, „Uroda”, „Ванда”, „Прzekrój”, „Panorama”, „FILM” (w sumie nie tylko polskie, ale czechosłowackie lub NRD-owskie) czy winyle polskiej wytworni „Muza” można było kupić w różnych zakątkach państwa, nawet na dalekim Sachalinie¹¹.

W przypadku omówienia specyfiki polsko-białoruskiego pogranicza kulturowego za nieco kontrowersyjne należy uznać powoływanie się na przykłady popularności polskiej kultury wśród Rosjan (co widzimy w pierwszym przypisie). Można pokusić się o tezę, a raczej stwierdzić, iż uwarunkowania upodobań kulturowych w różnych miejscach tak rozległego pod względem terytorialnym państwa (chodzi oczywiście o ZSRR) były odmienne.

W odniesieniu do zachodnich obwodów Białorusi (przede wszystkim regionu grodzieńskiego) zainteresowanie polską kulturą miało inne podłoże aksjologiczne, będące rezultatem uwarunkowań historyczno-kulturowych. Tak aprioryczne stwierdzenie wynika chociażby z faktu, iż Grodno w latach dwudziestych–trzydziestych XX w. wchodziło w skład II Rzeczypospolitej.

Nie można negować i tego, że w przypadku powojennego Grodna polskie media pełniły funkcję przysłowiowego okna na świat: powszechnie słuchano programów Polskiego Radia, w tym niezwykle popularnych audycji *Lato z radiem* w Jedyńce, *Lista przebojów* w Trójce, dostępny był odbiór na domowej antenie

¹⁰ В. Саяпин, *Битломания, или По следам гродненских музыкантов*, „Вечерний Гродно” (2014), № 24, с. 28; *idem*, *Я там, где звуки рок-н-ролла...*, „Вечерний Гродно” (2014), № 25, с. 30; *idem*, *На танцплощадке музыка играла*, „Вечерний Гродно” (2014), № 26, с. 30; *idem*, *Молодежь в „Клетке”*, „Твой город Гродно” (2015), № 8, с. 36–39; *idem*, *Дети цветов*, „Твой город Гродно” (2015), № 10, с. 36–37; *idem*, *Молодежная субкультура Гродна 1960–1970-х*, „Маладосць” (2015), № 7, с. 120–131; *idem*, *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов*, в: *Гродно и гродненцы. 30 лет XX века 1944–1974 гг.*, Гродно 2017, с. 241–260; *idem*, *Уличные „войны”*, в: *Гродно и гродненцы...*, с. 301–308.

¹¹ К. Никитенко, „Ударим хаером по тоталитаризму!”. *Рок-андеграунд в СССР – антисоветская история*, https://zn.ua/HISTORY/udarim-haerom-po-totalitarizmu-rok-andegraund-v-sssr-antisovetskaya-istoriya-245596_.html (dostęp: 15.01.2020); *Иностранные журналы в „Союзпечати”*, <https://soviet-life.livejournal.com/1641441.html> (dostęp: 15.01.2020).

Programu 1 TVP. Polskie czasopisma, np. „Kobieta i Życie”, „Przekrój”, rozchwytywano w kioskach, inne jak np. „Przyjaciółka” lub tytuły poświęcone kinu dostarczano bezpośrednio z Polski¹². W latach sześćdziesiątych–siedemdziesiątych XX w. w Grodnie popularność zyskały gwiazdy polskiej muzyki rozrywkowej (Maryla Rodowicz, Zbigniew Wodecki, Irena Jarocka, Stan Borys, Czesław Niemen bądź Czerwone Gitary).

Oglądanie polskiej telewizji oraz słuchanie Polskiego Radia przyprawiły władze o ból głowy. Warto przytoczyć opinię sekretarza miejskiego komitetu Komunistycznej Partii Białorusi Swietłany Cygankowej. Wygłaszając przemówienie na VII plenum komitetu 25 czerwca 1987 r., konstatowała zaniepokojenie „wpływami ideologii zachodniej” na umysły młodzieży grodzieńskiej, uwarunkowanymi położeniem geograficznym regionu oraz polskimi środkami masowego przekazu i wyjazdami turystycznymi młodych ludzi¹³.

Moim zdaniem media nie stanowiły jedyne źródła informacji. Starsze pokolenie rdzennych grodnian, wracające pamięcią do międzywojnia, przechowywało polską literaturę, prasę filmową, albumy rodzinne. Nasuwa się pytanie retoryczne, czy to doświadczenie przeszłości można by potraktować jako pewien kapitał kulturowy? Z tego też względu wspomnienia o przedwojennej rzeczywistości – mimo że nie miały dla młodego pokolenia charakteru nostalgicznego – były na tyle sugestywne, że pełniły rolę nośników pamięci, tym samym kształtując świadomość zbiorową mieszkańców miasta, przynajmniej jej zauważalnej części¹⁴.

Gwoli uściślenia. Można się zgodzić z faktem znajomości języka polskiego w powojennym Grodnie wśród pewnej części jego mieszkańców, aczkolwiek lepiej unikać pułapki uproszczenia. Biegłe posługiwały się językiem nie tylko osoby pochodzenia polskiego, lecz również dawni mieszkańcy innych narodowości.

Muzyka polska w Grodnie

Teza o „odkryciu” przez Igora Bancera ruchu *Telewizyjnej Listy Przebojów* również wymaga uściślenia. Rzecz w tym, iż cudzysłów został użyty przez Autorkę dość trafnie, ponieważ atrakcyjność polskiego rocka w Grodnie można rozpatrywać niejako w kategoriach tajemnicy poliszynela.

Kilka słów na temat źródeł wykorzystanych w artykule. Truizmem jest stwierdzenie, iż niezbędny element postępowania badawczego stanowią zbieranie i interpretacja źródeł, a także proces wnioskowania. Z tekstu wynika, że za jego podstawę

¹² В. Саяпин, *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов*, w: *Гродно и гродненцы...*, s. 242, 244.

¹³ Archiwum Państwowe Zrzeszeń Społecznych Obwodu Grodzieńskiego (dalej: APZSOG), F. 2, op. 63, nr 1, k. 83, 85, 96.

¹⁴ Р. Кулевiч, *Горад адзiн, успамiны розныя. Гродна 1930–40-х вачыма жыхароў*, Гродна 2018; *i*det, *Гiсторыi з гродзенскiх вулиц. Гродна 1930–40-х вачыма жыхароў: працяг*, Гродна 2019.

źródłową posłużyły film dokumentalny *TLP tylko* oraz wywiady udzielone przez kilku fanów analizowanego ruchu.

Jak wiadomo, na podstawie niewielkiej liczby wywiadów nie można wyciągać aksjomatycznych wniosków. Krytyka źródła bowiem polega na analizie treści źródeł oraz ustaleniu stopnia ich wiarygodności. Niestety, z takimi wywodami spotykamy się w tekście, czytając, że „zainteresowanie polską muzyką rockową wśród grodzieńskiej młodzieży [...] zaczęło się od Igora Sawczyka” w 1982 r. Zdaje się, że jest to stwierdzenie nieco na wyrost. Nie można w pełni zaufać opinii osoby udzielającej odpowiedzi, chociażby z racji jej subiektywnego charakteru.

Wydaje się, iż nie sposób udowodnić, że właśnie Igor Sawczyk rozbudził „apetyty” muzyczne młodych grodnian. Ruch TLP w Grodnie nie posiadał liderów kulturowo-społecznych. Na pewno analizując treść wywiadu, trzeba pamiętać o konieczności konfrontacji tych informacji z faktami pochodzącymi z innych źródeł.

Nie posiadamy szczegółowych danych o skali partycypacji młodych ludzi w kulturze muzycznej. Z pewnością w obecnej chwili pełnego obrazu tego zjawiska nie można ustalić. Zainteresowanie muzyką zagraniczną było w Grodnie zjawiskiem masowym, co z różnych względów (np. upływ czasu, stan zachowania bazy materiałowej) utrudnia badania i zastosowanie metod właściwych historii i socjologii.

Z zachowanych źródeł wynika, że powołany przez władze miejskie ośrodek badań socjologicznych w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. miał zorientować się w preferencjach i gustach muzycznych środowiska młodzieżowego, używając odpowiednich narzędzi badawczych¹⁵. Można także stwierdzić, że dostęp do radiodbiorników i telewizji polskiej był w Grodnie powszechny. W połowie lat osiemdziesiątych miasto liczyło 247 tys. mieszkańców, młodzież uczęszczała do 25 szkół średnich, kilku techników i zawodówek oraz studiowała na trzech uczelniach wyższych. Nawet pobieżne obliczenie ewentualnego potencjału demograficznego subkultur młodzieżowych skłania do krytycznej analizy fragmentarycznych danych. Toteż ze względu na brak struktury hierarchicznej trudno stwierdzić, że prekursorem ruchu fanów TLP w Grodnie była ta lub inna osoba.

Również na podstawie wycinkowych materiałów nie można – jak wydaje się – jednoznacznie określić topografii miejskiej odbiorców muzyki TLP. Z artykułu wynika, że fani TLP zdominowali centralną część miasta (szkoły średnie nr 1, 8, 10), co się zgadza z faktami. Aczkolwiek polski rock był popularny również w zaniemeńskiej części miasta (szkoła średnia nr 12) lub w północnej części miasta (szkoła średnia nr 21)¹⁶. W każdym razie ten wątek zasługuje na dalsze badania.

W artykule nie brakuje omówienia kwestii wpływu polskiego rocka na białoruski nonkonformizm muzyczny z lat osiemdziesiątych XX w. Autorka podaje, że polski rock lat osiemdziesiątych stanowił źródło inspiracji w środowisku białoruskich

¹⁵ APZSOG, F. 2, op. 63, nr 1, k. 113; *ibidem*, op. 65, nr 4, k. 21.

¹⁶ Dane uzyskane w trakcie rozmowy odbytej z fanem TLP Władimirem Sokowym 12 listopada 2019 r.

wykonawców muzyki popularnej. Ihar Waraszkiewicz, założyciel białoruskiego zespołu Бонда (później Крама) podkreśla, że w latach siedemdziesiątych–osiemdziesiątych interesował się polskim rockiem, na początku twórczością Breakout, a później Lady Pank, Brygady Kryzys, Lombardu, Wandy i Bandy, Perfektu, Maanam, Oddziału Zamkniętego. Z punktu widzenia badanego przedmiotu niezauważony pozostaje aspekt, iż Waraszkiewicz pochodził z Baranowicz, miasta położonego 150 km od granicy z Polską, i właśnie tam słuchał audycji Polskiego Radia. Nie mniej istotna wydaje się jego uwaga, że w jego rodzinnym mieście oraz Mińsku można mówić o zaciekawieniu polską muzyką, jednak nie w takiej skali, jak w Grodnie¹⁷.

Muzyka polska była popularna również w położonych niedaleko od granicy z Polską litewskich miastach, np. Kownie, Mariampolu (dawnej Kapsukas), w mniejszym stopniu w Wilnie¹⁸. Co prawda w obecnej chwili bez dodatkowych badań nie sposób określić skali tego zjawiska.

W sumie warto byłoby poruszyć wątek gustu i preferencji muzycznych. Można zaryzykować stwierdzenie, iż większości grodzieńskich odbiorców muzyki popularnej nie da się jednoznacznie zaszufładować pod kątem przynależności do określonej subkultury lub stylu muzycznego. Prawdą jest, że w omawianych czasach osoba uważająca się za fana metalu mogła na dyskotece wykazywać zrozumienie dla wykonawców *new romantic* lub *italo disco*, zaś fani TLP nie gardzili utworami AC/DC lub Iron Maiden. Ten obraz urozmaica popularność *breakdance* jako elementu subkultury hiphopowej. Dlatego, jak można sądzić, granice estetycznych upodobań charakteryzowały się płynnością, przemieszczaniem się w przestrzeni licznych subkultur.

Miłośnicy muzyki czy kontestatorzy ładu społecznego?

Opierając się na wywiadach, Autorka jest zdania, iż szerokie zainteresowanie alternatywnymi nurtami muzyki popularnej w Grodnie miało związek z niezadowoleniem społecznym oraz krytycznym stosunkiem do ówczesnego porządku politycznego. Określa więc TLP-istów ruchem społecznym. Uwzględniając ówczesne konteksty kulturowe i polityczne, można przyznać jej rację. Nie zagłębiając się w definicję tego pojęcia¹⁹, wstępnie należy przyjąć, iż środowisko grodzieńskich zwolenników muzyki popularnej, w tym środowiska TLP-istów, spełnia kryteria

¹⁷ Ігар Варашкевіч (Крама), *Я не дазваляю маці выкінуць магнітафон „Дніпро”...*, <http://www.experty.by/content/gar-varashkev-ch-krama-ya-ne-dazvalyayu-mats-vyk-nuts-magn-tafon-dn-pro-arkh-nyya-zdymk> (dostęp: 15.01.2020); *Ігар Варашкевіч – гонар і сумленне беларускага року*, <https://tuzinfm.by/article/2327/ihar-varaskievich-honar-ji-sumlennie-bielaruskaha-roku.html> (dostęp: 15.01.2020).

¹⁸ Dane uzyskane w trakcie rozmowy z Gretą Lemanaitė-Deprati 15 października 2019 r.

¹⁹ K. Łabędź, *Nowe ruchy społeczne w przestrzeni miejskiej (na przykładzie Krakowa)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K” 24 (2017), nr 2, s. 189; M. Wierzbicki, *op. cit.*, s. 368–369.

ruchu społecznego. Można go uznać za nieformalny ruch o charakterze masowym, który nie posiadał struktur sformalizowanych, lecz składał się z licznych, mających charakter inkluzywny, grup autonomicznych, które łączyły wspólne poglądy, takie jak kontestacja zastanych struktur społecznych oraz nieodzowność zmian²⁰.

Nieraz można spotkać się ze stwierdzeniem, że na Zachodzie muzyka rockowa kojarzy się z rewolucją obyczajową, w krajach bloku komunistycznego stanowiła zaś negację panującego systemu. W Związku Radzieckim władze zdawały sobie sprawę z tego, że zagraniczna muzyka była utożsamiana ze stylem życia. Stanowiąc zaprzeczenie odgórnie narzucanych społeczeństwu norm obyczajowych, pełniła rolę swoistego nośnika zachodnich wartości.

Aby uniknąć uproszczonej wizji oraz zweryfikować hipotezę, należy poszukać odpowiedzi na pytanie o skalę i identyfikację ruchu oraz motywację zachowań zbiorowych młodzieży²¹. Warto zastanowić się, czy w przypadku grodzieńskich subkultur młodzieżowych mamy do czynienia z nonkonformistyczną postawą niezadowolenia i antysystemowego buntu wobec istniejących struktur politycznych i obowiązującego systemu aksjonormatywnego oraz uświadomieniem konieczności zmian? Czy jednak fascynacja zagraniczną muzyką wiązała się nie tyle z protestem przeciwko porządkowi społecznemu, ile była uwarunkowana innymi czynnikami, np. stanem osamotnienia, ucieczką od szarej rzeczywistości nastolatków w okresie dorastania lub wynikała z pasji artystycznej oraz manifestacji odmienności?²²

Powyższe rozważania wskazują na szereg nierozstrzygniętych kwestii. Czym w swojej istocie jest obcowanie z muzyką młodzieży w latach osiemdziesiątych XX w.? W jakim stopniu to zjawisko wykraczało poza ramy zwykłego hedonizmu i poszukiwań doznań estetycznych i emocjonalnych? Wyjaśnienie tej na pierwszy rzut oka prostej kwestii budzi niedosyt.

Analiza form partycypacji w kulturze muzycznej w Grodnie mogłaby stanowić odpowiedź umożliwiającą lepsze zrozumienie zjawiska uczestnictwa odbiorczego. Nietrudno zauważyć, iż słuchanie nagrań oraz nucenie lub śpiewanie ulubionych utworów w wymiarze zarówno jednostkowym (w domu), jak i grupowym (na wieczornych spotkaniach, podczas przesiadywania pod blokiem lub na dyskotecę) kojarzą się przede wszystkim z relaksem i rozrywką. Przejawem zaangażowania muzycznego było czynne uprawianie muzyki, np. odtwarzanie ulubionych utworów podczas imprez oraz szkolnych dyskotek przez szkolne zespoły rockowe, których repertuar składał się z przebojów muzyki rockowej.

Ważną formę kontaktów z muzyką polską stanowiły koncerty, np. zespołów Lady Pank czy Lombard, które miały miejsce w Grodnie pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. Faktem jest, że występy zagraniczne polskich zespołów na Białorusi w okresie pieriestrojki, kontakty muzyków z fanami to kolejne marginesowo traktowane

²⁰ T. Paleczny, *Nowe ruchy społeczne*, Kraków 2010, s. 25–28; M. Pęczak, *op. cit.*, s. 20.

²¹ T. Paleczny, *op. cit.*, s. 12–13.

²² M. Pęczak, *op. cit.*, s. 15.

zagadnienie. Można także odnotować, że w powszechnym odczuciu właśnie Lady Pank cieszył się największą popularnością w mieście. Tytuły oraz teksty (lub ich fragmenty) tego zespołu, kuszące metaforami i aluzjami, recytowano na pamięć oraz śpiewano.

Jednym ze sposobów artykułowania swojej odmienności przez fanów muzyki dysponujących skromnymi możliwościami można uznać graffiti. W Grodnie lat osiemdziesiątych XX w. na budynkach nie brakowało napisów nazw ulubionych zespołów. Co prawda, od boomu muzyki TLP minęło niemało czasu. Te artefakty subkulturowe zostały zlikwidowane podczas rutynowego porządkowania przestrzeni przez miejskie służby komunalne. Jednak w Grodnie wciąż można napotkać rzadkie przykłady tej formy sztuki.

Pokolenie The Beatles

Wychodząc z głównego założenia – zbadania środowiska fanów TLP w Grodnie – Autorka całkiem logicznie zarysowała szersze kulturowe i historyczne tło, by umożliwić lepsze zrozumienie analizowanych wydarzeń, a biorąc pod uwagę problematykę artykułu, ujawnić uwarunkowania rozwoju alternatywnej kultury muzycznej występującej na Białorusi w latach sześćdziesiątych–osiemdziesiątych XX w.

W artykule czytamy, że w latach sześćdziesiątych XX w. na Białorusi pojawiły się grupy wielbicieli beatu oraz że na muzyce Beatlesów wzorował się zespół *Машина времени*, który cieszył się popularnością w ZSRR.

Mimo to ważne znacznie dla niniejszego namysłu nad ewolucją białoruskich kultur alternatywnych może stanowić ustalenie, czy na Białorusi występowało zjawisko beatlemanii? Jakimi kanałami komunikacyjnymi *beat boom* docierał do Białorusi, w tym do Grodna? Być może krótkie zarysowanie ewolucji subkultury beatlemanów w Grodnie ułatwiłoby rozpoznanie stopnia wpływu polskiego przekazu medialnego na Białorusi na światopogląd i postawy białoruskiej młodzieży w schyłkowej dekadzie Związku Radzieckiego?

Na materiał, którym obecnie dysponuje nauka na ten temat, składają się źródła audiowizualne (nagrania białoruskich zespołów bigbitowych, filmy dokumentalne), artykuły traktujące o festiwalach tych formacji w latach 1968 i 1971, które odbyły się w Mińsku²³, o życiu muzycznym w różnych miastach w latach sześćdziesiątych–siedemdziesiątych XX w., oparte na wspomnieniach uczestników wydarzeń²⁴.

²³ *Обратный отсчёт. Минск-68. Страсти по року*, <https://www.youtube.com/watch?v=4A7uw-fAI32c> (dostęp: 15.01.2020); *Маршрут 13. Фильм про 1ый фестиваль бит-ансамблей Минска*, https://www.youtube.com/watch?v=er_3egj5rg (dostęp: 15.01.2020); *Дзень, калі нарадзіўся беларускі рок-н-рол*, (dostęp: 1.11.2020); В. Сямашка, *!OUT: памёр пачынальнік арт-року ў Беларусі*, <http://partisanmag.by/?p=3888> (dostęp: 15.01.2020).

²⁴ В. Сямашка, „*Пры свечках*” – *героі гомельскага арт-падполья 70-х (фота, аўдыё)*, <http://budzma.by/country/pry-svetchkakh-hyeroi-homyelskaha-art-padpollja-70-kh-fota-awdyyo.html> (dostęp: 15.01.2020).

Wśród białoruskich ośrodków beatlemańskich ważne miejsce zajmowało Grodno, ponieważ właśnie tu w 1964 r. po raz pierwszy na Białorusi odbył się koncert, na którym ze sceny zabrzmiał *rock'n'roll*²⁵.

Teraz parę krytycznych uwag. Do analizowanego tekstu wkradło się kilka nieścisłości. Powołując się na pracę Zachara Szybieki, Autorka wzmiankuje o przemarszach hipisów w Grodnie w latach 1971–1972 oraz 1975. Owszem, demonstracje te miały miejsce, co prawda z wyjątkiem 1975 r.²⁶ Ani w oryginalnej białoruskojęzycznej wersji książki, ani w tłumaczonej na język polski pozycji nic się nie pisze o tym, by hipisi manifestowali w 1975 r. Wzmiankowany „kurczak na lince” był w rzeczywistości prowadzonym na łańcuszku kogutem (prawdopodobnie to bojowiec hiszpański) należącym do Estończyka Wiru²⁷. Również tego faktu nie rejestruje żadne wydanie pracy Szybieki. Podobnie nie wspomina o rozbiściu pierwszego koncertu hipisów. Szybieka jest raczej lakoniczny, konstatując jedynie, iż omawiany ruch przybrał na sile²⁸.

Gwoli uściślenia, o jaki koncert chodzi? Wiadomo, że na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dzieci kwiaty od czasu do czasu grały muzykę na scenie w lesie miejskim Pyszki, naturalnie będąc pod baczna obserwacją władz. Podczas jednego z koncertów (raczej nie pierwszego) hipisi zostali zgarnięci oraz ostrzeżeni, co mogło dodatkowo dolać oliwy do ognia i prawdopodobnie sprowokować ich do akcji w 1971 r.

Rock w ZSRR. Kilka uwag o kanałach komunikacyjnych

Świat ówczesnej komunikacji, bez narzędzi cyfrowych, Internetu, sieci społecznościowych ograniczał się do środowiska jednostki, przede wszystkim rodziny, szkoły, rówieśników, naturalnie niektórych mediów, które wywierały wpływ na kreowanie systemu wartości i postawy młodzieży. Na pewno dlatego muzykę oraz subkultury muzyczne można by uznać za swoiste medium oraz jednocześnie narzędzie socjalizacji.

W tym miejscu chciałbym także ustosunkować się do twierdzenia, że ze względu na nieobecność w mediach radzieckich zespołów rockowych „młodzież z Grodna praktycznie nie miała kontaktu z radziecką muzyką rockową”²⁹. Fakty pozwalają nieco zweryfikować oraz uściślić ten wywód, dodatkowo umożliwiając ukazanie

²⁵ В. Саяпин, *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов*, w: *Гродно и гродненцы...*, s. 242–243.

²⁶ Z. Szybieka, *Historia Białorusi 1795–2000*, tłum. H. Łaskiewicz, Lublin 2002, s. 410–411.

²⁷ И. Чернявка, „*Это не Маша, это Миша*”: 32 года назад в Гродно взбунтовались хиппи, http://www.belgazeta.by/ru/2003_08_11/arhiv_bg/6184 (dostęp: 4.10.2019); В. Саяпин, *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов...*, s. 252, 260.

²⁸ „З канца 60-х гадоў мацнеў рух хіпі”, З. Шыбека, *Нарыс гісторыі Беларусі (1795–2002)*, Мінск 2003, s. 378.

²⁹ J. Sadowska, *op. cit.*, s. 80.

kanałów komunikacji odbiorców nie tylko radzieckiej rosyjskojęzycznej muzyki rockowej, lecz i popularnej muzyki anglojęzycznej. W jaki więc sposób w owych czasach muzyka docierała do Grodna?

W ZSRR zespoły rockowe nie były częstymi gośćmi audycji telewizyjnych lub radiowych, poza tym nie zawsze miały dobrą prasę. W okresie rządów Jurija Andropowa oraz Konstantina Czernienki władze wprowadziły ścisły nadzór nad środowiskiem muzycznym. Na czerwcowym plenum Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego w 1983 r. w swoim wystąpieniu Czernienko nie szczędził słów krytyki pod adresem rockowców, podkreślając, „iż na fali tej popularności czasem wypływają zespoły muzyczne z programem o wątpliwych właściwościach”³⁰.

Kierując się względami ideologicznymi, próbowano wtłoczyć niezależnych wykonawców w oficjalne formy instytucjonalne. Działalność koncertową rockmanów poddano rygorystycznej kontroli. Muzyków, których repertuar był zatwierdzany przez Ministerstwo Kultury, zobowiązano do wykonywania utworów członków Stowarzyszenia Kompozytorów. W 1984 r. ukazała się lista ok. 100 zagranicznych oraz radzieckich zespołów rockowych, których utworów nie wolno było puszczać na dyskotekach³¹. Można się domyślać, że jeden z prozaicznych powodów owego stanu rzeczy, oprócz wytycznych ideologicznych, stanowiła rezygnacja odbiorców z muzyki poważnej, a więc i utworów kompozytorów, którzy nie mogli przedstawić atrakcyjnej oferty kulturalnej, szczególnie dla młodszej generacji.

Należy podkreślić, iż podobne materiały są postawę do powierzchownego wnioskowania i operowania czarno-białymi schematami traktującymi o równoległym istnieniu dwóch sfer – dominującej państwowej kultury muzycznej i niezależnych prądów muzycznych. Owszem, umownie można by podzielić kulturę na państwową i undergroundową, aczkolwiek granice między nimi zacierają się i nierzadko były płynne.

Za dobry przykład niech posłuży pierwsze krajowe badanie opinii 13 ekspertów, dokonane przez gazetę „Московский комсомолец” w 1983 r.³² O splecieniu oficjalnego i nieformalnego obiegu muzycznego świadczy wydanie w 1973 r. przez wytwornię Мелодия płyty winylowej trio Зодиак z udziałem zespołu Машина времени³³. W 1980 r. owemu zespołowi przyznano pierwszą nagrodę na festiwalu

³⁰ К. Черненко, *Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии, Доклад на Пленуме ЦК КПСС 14 июня 1983 года*, в: *Народ и партия едины. Избранные речи и статьи*, Москва 1982, с. 217.

³¹ Д. Кречмар, *Политика и культура при Брежнев, Андропове и Черненко 1970–1985 гг.*, Москва 1997, с. 177–180; А. Троицкий, *Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е...*, Глава 7. Шаг вперед и два назад, https://www.e-reading.club/chapter.php/1065913/8/Troickiy_-_Rok_v_Soyuze__60-e%2C_70-e%2C_80-e.html (dostęp: 15.01.2020).

³² А. Троицкий, *Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е...*

³³ *Вокальное трио „Зодиак” (Линник)*, <http://www.ssrviapesni.info/zodiak.html> (dostęp: 4.10.2019); *Вокальное трио „Зодиак”*, <https://records.su/image/comment/15746> (dostęp: 4.10.2019).

rockowym „Весенние ритмы. Тбилиси-80”³⁴. Są to wymowne ilustracje wskazujące na kanały docierania radzieckiej muzyki rockowej do odbiorców w całym kraju.

Zresztą w latach siedemdziesiątych XX w. wytwórnia Мелодия dostarczała na rynek muzyczny nagrania różnych (przede wszystkim brytyjskich) zespołów, np. Sweet, T-Rex, Shocking Blue, Middle of the Road³⁵. Na marginesie warto odnotować, że nieco zapomniane źródło informacji o rynku fonograficznym w ZSRR stanowiło czasopismo „Кругозор” z dodatkami „дźwiękowymi”, które można było bez problemów kupić w kioskach lub zaprenumerować. Na przykład w 1979 r. do tekstów dołączono nagrania Bee Gees, АBB-y, Czesława Niemena³⁶.

Rosyjski krytyk muzyczny Artemij Troickij podkreśla, że w ZSRR funkcjonował „niepaństwowy przemysł rejestracji dźwięku oraz dystrybucji”³⁷, skutecznie konkurując z produkcją państwowego potentata Мелодия. W takich studiach nagraniowych materiał rejestrowano na taśmach magnetofonowych, ponieważ podstawowe nośniki odtwarzania muzyki w tych czasach stanowiły gramofony oraz magnetofony szpulowe, później kasetowe.

Jeszcze w drugiej połowie lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych XX w. każdy szanujący się grodzieński meloman posiadał magnetofon³⁸. Muzyka była nagrywana u znajomych oraz w kilku popularnych w tym czasie miejskich studiach nagrań. Dlatego w latach osiemdziesiątych XX w. niejeden młody grodnianin miał nagrania zarówno zagranicznych, jak i radzieckich zespołów rockowych: Аквариум, Машина времени, ДДТ, Примус, Динамик.

Zresztą, jak wynika z obserwacji animatora życia muzycznego w ówczesnym Grodnie, Jurija Szeptuna, pracownika jednego z grodzieńskich studiów nagraniowych, nagrania radzieckich zespołów rockowych również cieszyły się niemałym popytem, nie ustępując utworom zagranicznych grup. Co istotne, zauważa on, że pierwsze płyty gramofonowe trafiły do odbiorców w mieście jeszcze w latach siedemdziesiątych XX w. wraz z wracającym z Czechosłowacji, NRD, Polski i Węgier radzieckim personelem wojskowym. Kolejnym kanałem dostarczania nagrań z Zachodu byli dyplomaci oraz marynarze. Przywożono je także z Litwy. Po igrzyskach olimpijskich w 1980 r. nagrania do Grodna trafiały z Moskwy, Leningradu i Mińska³⁹.

³⁴ А. Троицкий, *Машина времени*, в: *Рок-музыка в СССР...*, с. 210.

³⁵ О. Синеекий, *Некоторые особенности системы звукозаписи рок-музыки в СССР и странах Восточной Европы в историко-коммуникационной ретроспективе*, „Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология” (2016), № 2, с. 133.

³⁶ В. Осокин, *Эстрада. „Би Джиз”*, dodatek dźwiękowy: *Ансамбль „Би Джиз”: песни из кинофильма „Лихорадка субботним вечером”*, „Кругозор” (1979), № 2; В. Аленичев, *Эстрада. Чеслав Немен*, dodatek dźwiękowy: *Ансамбль „АББА” (Швеция): „Огненный поцелуй” и „Хотите ли вы?” (Б. Ульвеус), Чеслав Немен (Польша): „Прежде, чем придёт весна” (стихи Я. Ивашикевича) и „Воронежские частушки”*, „Кругозор” (1979), № 11.

³⁷ А. Троицкий, *Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е...*

³⁸ В. Саяпин, *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов...*, с. 244.

³⁹ Wywiad przeprowadzono 16 października 2019 r.

Podsumowując, wyżej opisany stan rzeczy sprawiał, iż tradycyjne media nie odgrywały tak istotnej roli w procesie przekazu informacji.

Ideologia a muzyka

Omawiając zagadnienie kultury muzycznej Grodna, nie można pominąć kolejnego słabo uchwytnego wątku, czyli kwestii kontroli ideologicznej na granicy. Przypomnę, że chodzi o lata osiemdziesiąte XX w., które charakteryzowały się dążeniem władz do hamowania społecznych postaw nonkonformistycznych niezgodnych z dominującą ideologią drogą wszechobecnej cenzury.

Jak wiadomo, w ZSRR w latach osiemdziesiątych istniał wykaz zespołów wykluczonych z oficjalnego obiegu i wówz ich produkcji był zabroniony. Kierując się ideologicznymi wytycznymi, służby graniczne zabierały płyty gramofonowe od osób przekraczających granicę państwową. Analiza procesu konfiskaty i niszczenia nagrań na granicy to zadanie implikujące liczne trudności. Aczkolwiek ten fakt nie stanowił w Grodnie tajemnicy w związku z nadgranicznym charakterem miasta oraz kontaktami prywatnymi. Pozostaje odnotować jeden ciekawy szczegół. Zdarzało się, że pracownicy służb granicznych zostawiali sobie na pamiątkę okładki płyt gramofonowych, co w pewnym sensie może wskazywać na fakt uświadamiania sobie absurdałności odgórnych instrukcji.

Kolejnym elementem kontroli ideologicznej było zapraszanie na dyskoteki – organizowane w miejskich pałacach kultury za przyzwoleniem władz – lektorów języka angielskiego w celu sprawdzenia treści wykonywanych piosenek.

W tym miejscu przytoczę wspomnienia Iwana Rahini, gitarzysty jednego z zespołów rockowych grających w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych na dancingach oraz szkolnych dyskotekach. Podkreśla on, iż nie mniej niż 60% repertuaru stanowiły odgórnie narzucane piosenki radzieckich kompozytorów⁴⁰.

Metodologiczne wyzwania badań nad subkulturami młodzieżowymi

W świetle niniejszych przemyśleń widać, iż wiedza o kulturze alternatywnej w Grodnie w latach osiemdziesiątych XX w. ma nadal charakter wycinkowy. Mimo niewielkiego dystansu czasowego (w sumie minęło 30–40 lat) uchwycenie rozwoju kultury pozainstytucjonalnej wywołuje więcej pytań ze względu na rozproszoną i nieuporządkowaną bazę materiałową. Schyłek ubiegłego wieku w subiektywnym odczuciu uważany jest za niedaleką przeszłość. Jednak liczne źródła, które mogłyby przyciągnąć uwagę badacza, np. płyty gramofonowe czy plakaty z kolekcji prywatnych, ulegały rozproszeniu i niszczeniu, co utrudnia rekonstrukcję obrazu przeszłości. Badania komplikuje fakt, iż wraz z upływem czasu do dyspozycji historyka

⁴⁰ Rozmowę przeprowadzono 24 października 2019 r.

pozostaje zbyt mało materialnych „śladów”. Poza tym mają one charakter subiektywny, co wymaga sprawdzenia ich wiarygodności.

Toteż stan bazy źródłowej determinuje ustalenie paradygmatu badawczego dopasowanego do dostępnego materiału oraz wykorzystanie odpowiednich technik i narzędzi badawczych, w tym pokrewnych dyscyplin społecznych, np. socjologii. Dotarcie do interesujących badacza materiałów jest możliwe dzięki zarówno różnym metodom badawczym, np. wywiad lub ankieta, jak i technikom historii mówionej, zapoznaniu się z ówczesną prasą oraz kwerendom archiwalnym pozostającym niejako w cieniu paradygmatu badawczego.

Z pewnością wydobywane z pamięci przekazy ustne uczestników wydarzeń – mimo że stanowią niezastąpione źródło – muszą być weryfikowane⁴¹, ponieważ mają wady, np. respondent ze względów subiektywnych całkiem nieświadomie zniekształca fakty lub o nich zapomina.

Dążąc do pogłębienia refleksji oraz wiedzy na temat kultury muzycznej w latach osiemdziesiątych XX w., należałoby także przywołać źródła dokumentalne (opinie oraz rozporządzenia władz), źródła ikonograficzne (fotografie, plakaty), materiały fonograficzne (szpule, kasety) lub takie przekazy graficzne, jak graffiti.

Pewne uwagi nasuwają drobne nieścisłości faktograficzne, które występują w analizowanym tekście. Pierwszy album zespołu *Машина времени*, pt. *День рождения*, został nagrany w 1978 r. To tzw. магнитоальбом, co w tych czasach było równoznaczne z jego ukazaniem⁴². Owszem, nieco później wydano ten album, tylko że zmieniając jego nazwę na *Это было так давно 1978*, i nie w 1990 r., lecz w latach 1992–1993⁴³. Linki w przypisach 3 i 7 nie są aktywne, ponieważ artykuły⁴⁴, w których nie podano autora i tytułu, zostały przeniesione na inną stronę⁴⁵.

Podsumowanie

Parę słów podsumowujących niniejsze rozważania. Powyższy tekst został pomyślany jako głos w dyskusji, nakreślający obszary ewentualnych badań w zakresie szeroko pojętej kultury muzycznej oraz subkultur młodzieżowych w Grodnie w przełomowym okresie historii najnowszej, który ze względu na aktualną bazę źródłową można potraktować w charakterze wstępnego rozpoznania. Dotychczas przedstawione zagadnienie nie wykraczało poza granice pamięci, wspomnień i wiedzy potocznej pokolenia biorącego czynny udział w tych wydarzeniach.

⁴¹ А. Дзярновіч, *Нонканфармізм у Беларусі 1953–1985. Даведнік*, т. 1, Мінск 2004, с. 20.

⁴² *Машина Времени*, <http://rock-musicland.com/mashina-vremeni/index.html> (dostęp: 4.10.2019); А. Алексеев, *Кто есть кто в советском роке*, Москва 2009, с. 291.

⁴³ *Это было так давно*, https://mashina.ru/music/4/eto_bylo_tak_davno (dostęp: 4.10.2019).

⁴⁴ Zob. <http://www.entertheroom.pl/style/4885-stilyagi-sowieccy-lowcy-mody> (dostęp: 10.07.2017); http://www.ruslink.pl/muzyka/muzyka_rozrywkowa (dostęp: 10.07.2017).

⁴⁵ А. Nowak, *Stilyagi: sowieccy łowcy mody*, <http://www.girlsroom.pl/zycie/4885-stilyagi-sowieccy-lowcy-mody> (dostęp: 4.10.2019).

Poczyniłem krótkie uwagi, zdając sobie sprawę z tego, że Autorce nie przyświecały zamiary monograficznego ujęcia zagadnienia oraz wyczerpania tematu. Nie ulega więc wątpliwości, iż – co jeszcze raz podkreślę – Autorka zabrała się za wypełnienie istniejącej luki badawczej, przywracając do obiegu naukowego praktycznie nieznane karty historii polskiej muzyki rozrywkowej oraz ewolucji białoruskiej kultury alternatywnej.

Toteż wymienione uwagi nie umniejszają wartości tekstu. Istotne jest, że artykuł Joanny Sadowskiej zachęca do dalszej dyskusji.

Some Remarks on the Youth Subcultures in Hrodna in the 1960s–1980s

Abstract

The article focuses on the question of the youth's musical preferences in Hrodna in the second half of the twentieth century. Youth communities of that time are at present a mostly unexplored topic. One of the characteristic features of the youth-subcultural environment is their musical interest as a factor contributing to the youth worldviews, the formation of their value systems and behavioural norms. As established by Joanna Sadowska in her text on the fascination with Polish popular music in Hrodna in the late Soviet period, the youth subcultures and their musical preferences in Hrodna in the 1980s were quite specific, which explains the development of the Television Top Songs List (*Telewizyjna Lista Przebojów*) movement and crowds of Polish rock music fans. In Hrodna, interest in Polish culture, including Polish music, through the Soviet period was the result of numerous historical and cultural factors.

Despite its massive scale, the TLP movement in Hrodna was unstructured, nor it did have a single leader or founder. The movement was made up of individual autonomous groups whose values and morals were in conflict with the official culture. Youth non-conformism was not determined by a single reason, and it was not a protest against the socio-political reality. Interest in Western music, including Polish, was, on the one hand, a consequence of individual tastes, while on the other it was a form of escapism and the search for self-expression of the young generation.

An analysis of available sources made it possible to consider the following issues: the youth subcultures in Hrodna, the functioning of communication channels of information (radio, television shows, recording studios), and types of activity of the Hrodna youth (formation of private music collections, participation in rock bands, going to discos). Much attention is paid to the problem of the authorities' attitude towards the influence of the Polish mass media on the Belarusian youth.

The study of youth subcultures is not easy due to the expanding source base, requiring a broader range of research methods and tools. This basis includes not only oral sources but also questionnaire surveys, interviews, archival as well as iconographic and phonographic materials.

Заметки на тему молодежных субкультур в Гродно в 1960–80-х гг.

Аннотация

Настоящая статья сосредотачивается на проблеме музыкальных предпочтений молодежи в Гродно во второй половине XX в. Молодежные сообщества этого времени принадлежат

к числу малоизученных тем. К одному из идентификаторов субкультурной среды молодежи относятся ее музыкальные пристрастия как фактор, влияющий на формирование мировоззренческой базы, системы ценностей и поведенческих норм.

Несмотря на дискуссионный характер некоторых положений текста Иоанны Садовской, стоит согласиться с ее выводами о том, что палитра молодежных субкультур и музыкальных предпочтений Гродно в 80-х гг. XX в. была специфической, что объясняется развитием движения ТЛР, наличием широкого круга поклонников польской рок-музыки. Интерес к польской культуре, в том числе к польской музыкальной сцене в Гродно в советский период, был обусловлен многочисленными историко-культурными факторами.

Несмотря на массовый характер, движение ТЛР в Гродно не было иерархически и структурно оформлено, у него не было единого лидера или основателя. Оно состояло из инклюзивных автономных групп, ценности и нормы которых находились в противоречии с базовой официальной культурой. Молодежный неконформизм не был детерминирован какой-либо единой причиной, например протестом против социально-политической действительности. Интерес к западной, в том числе польской музыке, являлся следствием не только индивидуальных художественных предпочтений, но и эскапизма, стремления к самовыражению молодого поколения.

Анализ доступных источников позволил рассмотреть такие вопросы, касающиеся молодежных субкультур в Гродно, как функционирование коммуникационных каналов информации (радио-, телепередачи, студии звукозаписи), а также виды активности гродненской молодежи (формирование частных музыкальных коллекций, участие в рок-группах, посещение дискотек). Немалого внимания заслуживает проблема отношения властей к влиянию польских СМИ на молодежь.

Изучение молодежных субкультур влечет за собой проблему расширения источниковедческой базы, привлечения более широкого спектра методов и инструментов исследования. Это не только устная история, но и проведение анкетирования, интервью, архивные поиски и фиксация иконо- и фонографических материалов.

Bibliografia

Źródła

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe Zrzeszeń Społecznych Obwodu Grodzieńskiego (APZSOG)

F. 2, op. 63, nr 1

F. 2, op. 65, nr 4

Źródła drukowane

Маршрут 13. Фильм про 1ый фестиваль бит-ансамблей Минска, https://www.youtube.com/watch?v=er_3egj5rg.

Обратный отсчёт. Минск-68. Страсти по року, <https://www.youtube.com/watch?v=4A7uw-fA132c>.

Черненко К., *Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии, Доклад на Пленуме ЦК КПСС 14 июня 1983 года*, в: *Народ и партия едины. Избранные речи и статьи*, Москва 1982, с. 208–224.

Opracowania

- Łabędź K., *Nowe ruchy społeczne w przestrzeni miejskiej (na przykładzie Krakowa)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K” 24 (2017), nr 2, s. 187–204.
- Nowak A., *Stylagi: sowieccy łowcy mody*, <http://www.girlsroom.pl/zycie/4885-stylagi-sowieccy-lowcy-mody>.
- Palczyński T., *Nowe ruchy społeczne*, Kraków 2010.
- Peńczak M., *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja*, Warszawa 2013.
- Prejs B., *Subkultury młodzieżowe. Bunt nie przemija*, wyd. 2, Katowice 2010.
- Sadowska J., *Fenomen „Telewizyjnej Listy Przebojów”: grodzieńscy fani polskiej muzyki*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 53 (2018), z. 2, s. 77–93.
- Szybieka Z., *Historia Białorusi 1795–2000*, tłum. H. Łaskiewicz, Lublin 2002.
- Wierzbicki M., *Między władzą a opozycją. Ruchy społeczne w ostatniej dekadzie PRL – rozważania wstępne*, w: *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989)*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016, s. 367–398.
- Ziętara M., *Białoruski nonkonformizm muzyczny w okresie od lat 60. XX wieku do początku XXI wieku: nowy ruch społeczny na Białorusi*, praca doktorska obroniona na Uniwersytecie Jagiellońskim, 2015.
- Алексеев А., *Кто есть кто в советском роке*, Москва 2009.
- Будько Ю., *Белоруссия: рок-музыка*, в: *Рок-музыка в СССР: Опыт популярной энциклопедии*, сост. А. Троицкий, Москва 1990, с. 57–59.
- Будько Ю., *Бонда*, в: *Рок-музыка в СССР: Опыт популярной энциклопедии*, сост. А. Троицкий, Москва 1990, с. 62–64.
- Будько Ю., *Мроя*, в: *Рок-музыка в СССР: Опыт популярной энциклопедии*, сост. А. Троицкий, Москва 1990, с. 229–231.
- Вокальное трио „Зодиак” (Линник)*, <http://www.sssrviapesni.info/zodiak.html>.
- Вокальное трио „Зодиак”*, <https://records.su/image/comment/15746>.
- День, калі нарадзіўся беларускі рок-н-рол*, <https://tuzin.fm.by/article/670/piersy-bit-festywal-u-bielarusi-u-dokumentach-ji-faktach.html>.
- Дзярновіч А., *Нонканфармізм у Беларусі 1953–1985. Даведнік*, т. 1, Мінск 2004.
- Дорожжін А., *Молодежные субкультуры на современном этапе развития белорусского общества (на примере города Гродно)*, „Молодий вчений” (2014) № 3, с. 170–173.
- Дэмакратычная апазыцыя Беларусі 1956–1991. Пэрсанажы і кантэкст. Даведнік*, рэд. А. Дзярновіч, Менск 1999.
- Иностранные журналы в „Союзпечати”*, <https://soviet-life.livejournal.com/1641441.html>.
- Ігар Варашкевіч – гонар і сумленне беларускага року*, <https://tuzin.fm.by/article/2327/ihar-varashkevich-honar-ji-sumlennie-bielaruskaha-roku.html>.
- Ігар Варашкевіч („Крама”): Я не дазваляю маці выкінуць магнітафон „Дніпро”...*, <http://www.experty.by/content/gar-varashkevich-krama-ya-ne-dazvalyayu-mats-vyk-nuts-magnitafon-dn-pro-arkh-nyua-zdymk>.
- Кречмар Д., *Политика и культура при Брежнев, Андропове и Черненко 1970–1985 гг.*, Москва 1997.
- Кулевіч Р., *Гісторыі з гродзенскіх вуліц. Гродна 1930–40-х вачыма жыхароў: працяг*, Гродна 2019.
- Кулевіч Р., *Горад адзін, успаміны розныя. Гродна 1930–40-х вачыма жыхароў*, Гродна 2018.
- Мажэйка П., *Незалежніцкія памкненні беларускай моладзі ў сярэдзіне 1980-х гадоў*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” (2003), nr 19, s. 196–211.
- Мартыненка В., Мьяльгуй А., *222 альбомы беларускага року і ня толькі. Праз рок-прызму’2*, Мінск 2006.

- Мартыненка В., Мьяльгуй А., *Праз рок-прызму*, Нью Ёрк 1989.
Машина Времени, <http://rock-musicland.com/mashina-vremeni/index.html>.
- Никитенко К., „Ударим хаером по тоталитаризму!”. *Рок-андеграунд в СССР – анти-советская история*, https://zn.ua/HISTORY/udarim-haerom-po-totalitarizmu-rok-andegraund-v-sssr-antisovetskaya-istoriya-245596_.html.
- Саяпин В., *Битломания, или По следам гродненских музыкантов*, „Вечерний Гродно” (2014), № 24.
- Саяпин В., *Дети цветов*, „Твой город Гродно” (2015), № 10, с. 36–37.
- Саяпин В., *Молодежная субкультура Гродно 1960–1970-х годов*, в: *Гродно и гродненцы. 30 лет XX века 1944–1974 гг.*, Гродно 2017, с. 241–260.
- Саяпин В., *Молодежная субкультура Гродна 1960–1970-х*, „Маладосць” (2015), № 7, с. 120–131.
- Саяпин В., *Молодежь в „Клетке”*, „Твой город Гродно” (2015), № 8, с. 36–39.
- Саяпин В., *На танцплощадке музыка играла*, „Вечерний Гродно” (2014), № 26.
- Саяпин В., *Уличные „войны”*, в: *Гродно и гродненцы. 30 лет XX века 1944–1974 гг.*, Гродно 2017, с. 301–308.
- Саяпин В., *Я там, где звуки рок-н-ролла...*, „Вечерний Гродно” (2014), № 25.
- Синеокий О., *Некоторые особенности системы звукозаписи рок-музыки в СССР и странах Восточной Европы в историко-коммуникационной ретроспективе*, „Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология” (2016), № 2, с. 127–136.
- Свярдлоў П., Жбанкоў М., *Залатая дыскі беларускага рок-н-рола*, Мінск 2005.
- Сямашка В., *!OUT: памёр пачынальнік арт-року ў Беларусі*, <http://partisanmag.by/?p=3888>.
- Сямашка В., *„Пры свечках” – героі гомельскага арт-падполья 70-х (фота, аўдыё)*, <http://budzma.by/country/pry-svyechkakh-hyeroi-homyelskaha-art-padpollya-70-kh-fota-awdyyo.html>.
- Троицкий А., *Машина времени*, в: *Рок-музыка в СССР. Опыт популярной энциклопедии*, сост. А. Троицкий, Москва 1990, с. 208–211.
- Троицкий А., *Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е...*, https://www.e-reading.club/chapter.php/1065913/8/Troickiy_-_Rok_v_Soyuze__60-e%2C_70-e%2C_80-e.html.
- Чернявка И., *„Это не Маша, это Миша”: 32 года назад в Гродно взбунтовались хиппи*, http://www.belgazeta.by/ru/2003_08_11/arhiv_bg/6184.
- Это было так давно*, https://mashina.ru/music/4/eto_bylo_tak_davno.
- Энциклапедыя беларускай папулярнай музыкі*, укл. Дз. Падбярэзскі і інш., Мінск 2008.

Jerzy Gordziejew, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie historii, adiunkt w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obszary badawcze: historia miast Wielkiego Księstwa Litewskiego (społeczeństwo, elity, kultura, codzienność, gospodarka, socjotopografia), historia masonerii w Wielkim Księstwie Litewskim, źródłoznawstwo, onomastyka historyczna, reformy zarządu terenowego w drugiej połowie XVIII w., działalność podskarbiego nadwornego litewskiego Antoniego Tyzenhauza, polityka historyczna w Europie Wschodniej (hardziejew@gmail.com).

Jerzy Gordziejew, dr hab., assistant professor at the Institute of Russian and East European Studies of the Jagiellonian University. Research fields: urban history of the Grand Duchy of Lithuania (society, elites, culture, everyday life, economy, sociotopography), history of freemasonry in the Grand Duchy of Lithuania, source studies, historical onomastics, local government reforms in the second half of the 18th c., activity of the GDL Court Treasurer Antoni Tyzenhauz, historical politics in the Eastern Europe (hardziejew@gmail.com).